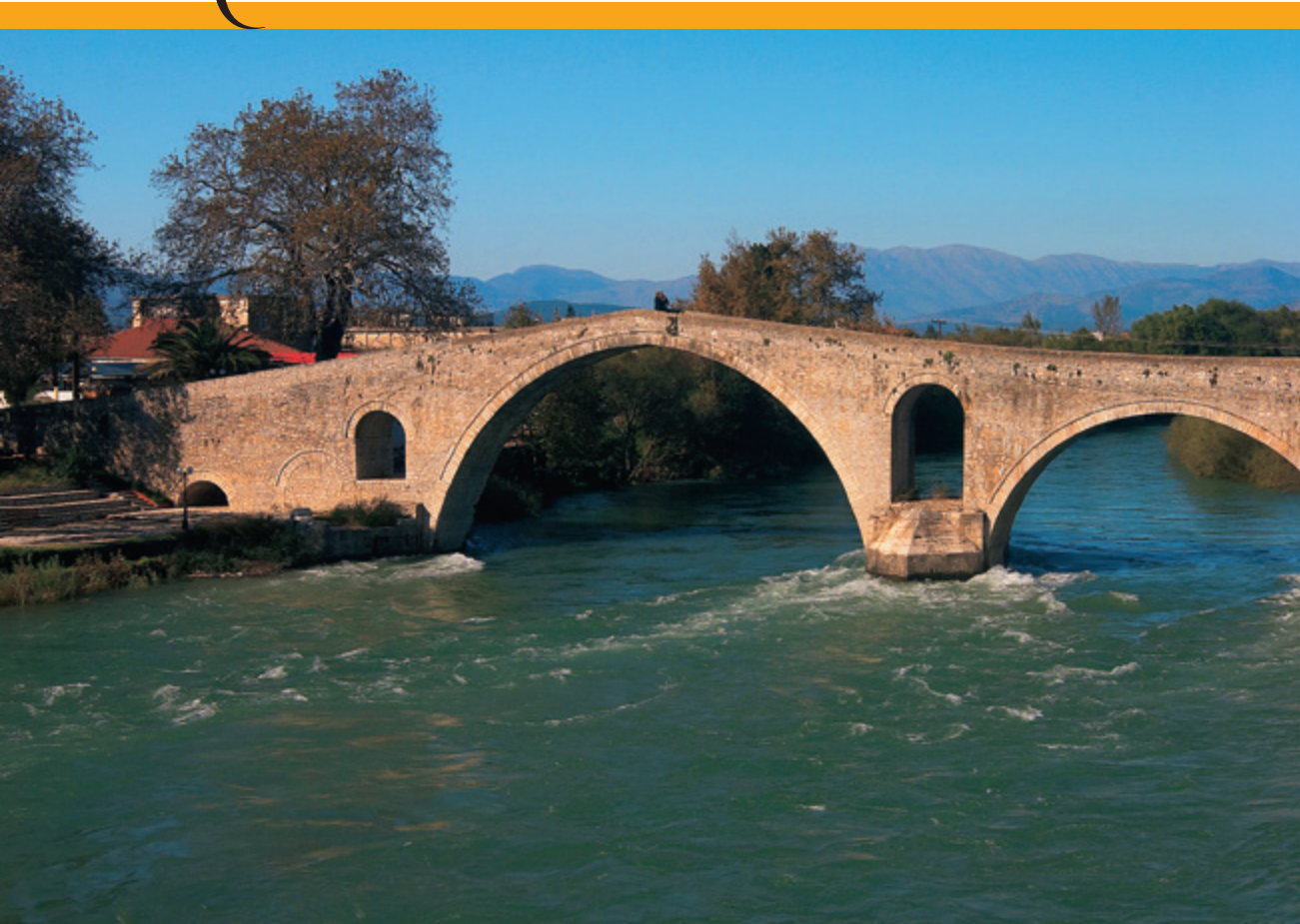

Άρτα

Η πόλη που γεφυρώνει το θρύλο με την πραγματικότητα

Αγαπητέ αναγνώστη,

Δεν ξέρω αν ποτέ έχεις επισκεφθεί την περιοχή της Άρτας ή τι ξέρεις γι' αυτήν. Για ένα όμως είμαι βέβαιος. Αν θελήσεις να την γνωρίσεις, και όχι απλά να την επισκεφθείς, θα μείνεις γοητευμένος ό,τι και αν ζητάς από έναν τόπο. Αν σε ενδιαφέρει η Ιστορία εδώ θα βρεις τα ερείπια της Αρχαίας Αμβρακίας, της περίφημης πρωτεύουσας του ένδοξου βασιλιά των Ηπειρωτών Πύρρου, όπως θα επισκεφθείς και

τα υπέροχα Βυζαντινά μνημεία (Παρηγορήτρια, Αγ. Θεοδώρα, Κάτω Παναγιά κ.α.) του Δεσποτάτου της Ηπείρου, του οποίου η Άρτα ήταν η πρωτεύουσα.

Αν σε γοητεύουν οι θρύλοι και οι παραδόσεις, τι άλλο καλύτερο από το να επισκεφθείς το πολυθρύλητο γεφύρι στον Άραχθο και όχι μόνο να το θαυμάσεις, αλλά και να το περπατήσεις. Αν αγαπάς τη φύση, ο παγκοσμίου φήμης υγροβιότοπος του Αμβρακικού, ο παράδεισος

Το όνομά της συνδέθηκε άρρηκτα με το θρυλικό λιθόκτιστο γεφύρι που ξεδιπλώνει ένα, ένα τα δώδεκα τόξα του στην τιτάνια προσπάθειά του να δαμάσει την ατίθαση ροή του Άραχθου. Συνδέθηκε όμως και με τη μεγαλοπρέπεια της παλαιολόγειας αναγέννησης που άφησε πίσω της εκπληκτικά μνημεία, όπως η Παρηγορήτισσα, η Αγία Θεοδώρα, ο Άγιος Βασίλειος, το κάστρο. Μνημεία που ακτινοβολούν τη δόξα που χάρισε στην πόλη η ανάδειξή της σε πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου μετά την άλωση της Πόλης από τους Φράγκους το 1204.

ΚΕΙΜΕΝΟ: **ΜΑΙΡΗ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ - ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ** Φιλόλογος Δρ. Αρχαιολογίας
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: **ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΓΓΕΛΑΚΗΣ**

των πουλιών, με την πλούσια χλωρίδα και πανίδα, εδώ είναι και σε περιμένει να τον γνωρίσεις και να τον θαυμάσεις.

Αν πάλι λατρεύεις τα σπορ και σε θέλγει η περιπέτεια, οι πανέμορφοι ορεινοί όγκοι των Τζουμέρκων, του Ξηροβουνίου, του Γαβρόγου και του Κοκκινόλακκου σε περιμένουν να τους "κατακτήσεις" και ο Άραχθος και ο Αχελώος να τους διασχίσεις.

Αν τέλος επιζητάς ήρεμες διακοπές σ' ένα

καθαρό και υγιεινό περιβάλλον εδώ μπορείς να τις απολαύσεις.

Κι αν όσα διάβασες παραπάνω σου φαίνονται υπερβολικά, έλα να τα γνωρίσεις και να τα ζήσεις από κοντά και σου υπόσχομαι ότι με το μόνο παράπονο που θα φύγεις θα είναι με τον εαυτό σου, που δεν τα είχες ανακαλύψει νωρίτερα.

**Ο Νομάρχης Άρας
Λάμπρος Ρίζος**

Τα ερείπια της αρχαίας Αμβρακίας που ήταν περήφανη για την έξοχη πολεοδομική της οργάνωση σύμφωνα με το ιπποδάμειο σύστημα είναι λιγοστά. Τα σύγχρονα κτίρια χτίστηκαν πάνω στο ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν.

Αναζητούσα μια πόλη που να μην κραυγάζει ούτε για τη μακραίωνη ιστορία της ούτε για τα εκλεκτά της μνημεία, έργα της φύσης ή των ανθρώπων. Γύρευα μια πόλη όμορφη και δροσερή σαν τις στάλες της βροχής, μυρωδάτη, μ' αυτό το λεπτό άρωμα που αναδίδουν τα άνθη της λεμονιάς και της πορτοκαλιάς την Άνοιξη, μια πόλη μετέωρη ανάμεσα στο μύθο και την πραγματικότητα. Και βρήκα την Άρτα. Το όνομά της προέρχεται κατά ορισμένους

από τις λατινικές λέξεις *Artus Arum* που σημαίνουν ενδότερη μεσόγειος, κατ' άλλους από τον "άρτο", καθώς, όπως λέγεται, κατά το 10ο αι. η πόλη προμήθευε με σιτηρά όλα τα χωριά της περιοχής. Με το όνομα Άρτα απαντά για πρώτη φορά σε έργα της Άννας Κομνηνής και σε δυτικούς συγγραφείς του 11ου αι., τότε δηλαδή που αρχίζει η ακμή της, για να κορυφωθεί στους επόμενους αιώνες. Καθώς είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια της αρχαίας Αμβρακίας, η οποία ιδρύθηκε το 625

π.Χ. από το Γόργο, το νόθο γιο του Κύψελου, τυράννου της Κορίνθου, στη θέση παλαιότερου εμπορικού σταθμού των Κορινθίων (9ος αι. π.Χ.), η Άρτα έχει κάθε λόγο να είναι περιήφανη για το αρχαιοελληνικό παρελθόν της. Η **Αμβρακία** υπήρξε πρότυπο οργα-νωμένου πολεοδομικά οικισμού, με παράλληλους δρόμους που όριζαν κανονικά οικοδομικά τετράγωνα. Η αγορά της, το διοικητικό-εμπορικό της κέντρο δηλαδή, στο οποίο υψώνονταν τα σημαντικότερα δημόσια κτίρια, συμπίπτει με το κέντρο της σημερινής πόλης. Γύρω από την αγορά ήταν χτισμένα τα σπίτια και τα εργαστήρια της πλούσιας κορινθιακής αποικίας. Την Αμβρακία την περιέβαλλε ένας ισχυρότατος οχυρωματικός περίβολος με περιμέτρο 4.500 μ., ο οποίος συνέβαλε στην προστασία της. *"Με βάση τα υπάρχοντα λείψανα, όπως διαβάξω στη μελέτη της Χρυσήδος Τζουβάρα-Σούλη, "Αμβρακία", αλλά και τις παρατηρήσεις που έχουν γίνει μέχρι τώρα, η πορεία του τείχους είναι γνωστή στο βορειο-δυτικό, βόρειο και ανατολικό τμήμα ενώ παραμένει άγνωστη στο νότιο και νοτιοδυτικό. Εκτείνεται από το βορειοανατολικό άκρο του*

λόφου της Μητρόπολης μέχρι το σημερινό φρούριο, την εκκλησία της **Αγ. Παρασκευής** και του **Αγ. Μάρκου** μέχρι τους **Αγ. Αποστόλους**. Στη συνέχεια ακολουθεί την προς τα νοτιοανατολικά πορεία προς τη μονή της Φανερωμένης και αναρριχάται έως την Ακρόπολη. Από εκεί κατευθύνεται προς τα δυτικά και νοτιοδυτικά προς την Οδηγήτρια και μέχρι τον Άραχθο, για να καταλήξει στο λόφο της Μητρόπολης.

Έξω από τα τείχη, δύο νεκροταφεία, το ανατολικό στην περιοχή της Κουτσομύτας και το δυτικό στην περιοχή της σημερινής οδού Κομμένου, σχημάτιζαν την πολιτεία των νεκρών. Δυστυχώς, το μεγαλύτερο μέρος των οικοδομικών λειψάνων της παλαιάς πόλης βρίσκεται θαμμένο κάτω από τα σύγχρονα κτίρια της Άρτας. Τα μοναδικά ορατά μνημεία είναι τα τείχη, ο υστεροαρχαϊκός ναός του Απόλλωνα Πυθίου Σωτήρα στην οδό Πύρρου και δύο θέατρα. Η ανασκαφή του μικρού θεάτρου που βρίσκεται κοντά στο ιερό της Αφροδίτης Αινείας, έφερε στο φως ολόκληρη την ορχήστρα, η οποία είναι τέλειος κύκλος, μέρος του κοίλου και των παρόδων και το

Ερείπια από τον υστεροαρχαϊκό ναό του Απόλλωνα Πυθίου Σωτήρα στην οδό Πύρρου.

Στην τράπεζα (εστιατόριο) της Παρηγορήτισσας στεγάζονταν μέχρι πρόσφατα τα τεκμήρια της αρχαίας Αμβρακίας. Το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο θα λειτουργήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα, θα δώσει την ευκαιρία να εκτεθούν στην Παρηγορήτισσα μόνον τα ευρήματα της βυζαντινής εποχής.

δυτικό τμήμα του στυλοβάτη του προσκηνίου. Το μεγάλο θέατρο της Αμβρακίας, που ήταν περίπου σαν το θέατρο της Δωδώνης (τέλη 4ου - αρχές 3ου αι. π.Χ.), αποκαλύφθηκε σε οικόπεδο της οδού Τσακάλωφ. Από το θέατρο αυτό έχουν έρθει στο φως τμήμα της ορχήστρας, του κοίλου και της σκηνής.

Ο αρχαιολάτρης επισκέπτης που επιθυμεί επιπλέον στοιχεία για την αρχαία Αμβρακία δεν έχει παρά να οδηγήσει τα βήματά του στην τράπεζα (εστιατόριο) της άλλοτε Μονής της Παρηγορήτισσας όπου στεγάζεται η αρχαιολογική συλλογή με τα πήλινα και χάλκινα αγγεία, τα ειδώλια, τα κοσμήματα και πλήθος άλλων μικροαντικειμένων, προκειμένου να ταξιδέψει με ασφάλεια στο χρόνο και να συνθέσει την εικόνα της λαμπρής πόλης που υπήρξε πιστή σύμμαχος των Κορινθίων κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Εκείνο που πρέπει να προσέξει ιδιαίτερα είναι η αετωματική ενεπίγραφη στήλη του 2ου αι. π.Χ., που βρέθηκε στον περίβολο του ναού του Πυθίου Απόλλωνα και σώζει το κείμενο της συνθήκης καθορισμού των ορίων μεταξύ της Αμβρακίας και της γειτονικής πόλης Χαράδρου. Σύμφωνα με τα στοιχεία της επιγραφής θα πρέπει να τοποθετηθούν στην έξοδο της κοιλάδας του Λούρου,

περίπου δηλαδή στην περιοχή της σημερινής Φιλιπιάδας.

Πολύ σύντομα τα τεκμήρια του αρχαιοελληνικού παρελθόντος της πόλης θα εκτίθενται στο **Αρχαιολογικό Μουσείο** που ετοιμάζεται δίπλα στο ποτάμι. Στα κελιά της Παρηγορήτισσας θα εκτίθενται μόνον τα ευρήματα της βυζαντινής εποχής.

Η Αμβρακία, η οποία έλαβε μέρος και στους Μηδικούς πολέμους (ναυμαχία Σαλαμίνας, μάχη Πλαταιών), έφθασε τον 3ο αι. π.Χ. στη μέγιστη ακμή της. Τότε ήταν που ο Πύρρος, ο άτυχος βασιλιάς της Ηπείρου (318-272 π.Χ.) που ταύτισε το όνομά του με τις νίκες που έμοιαζαν περισσότερο με ήττες, μετέφερε στην Αμβρακία την πρωτεύουσα του κράτους των Μολοσσών και τη λάμπρυνε με θαυμαστά δημόσια κτίρια και έργα τέχνης. Η πόλη απογειώθηκε. Βέβαια η ακμή της αυτή, όπως συμβαίνει πάντα, υπήρξε και το τέλος της. Την αρχή του τέλους την έκανε ο Ρωμαίος στρατηγός Μ. Φούλβιος, ο οποίος κατέκτησε την Αμβρακία μετά από στενή πολιορκία. Το ολοκλήρωσε ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Οκταβιανός Αύγουστος, ο οποίος υποχρέωσε τους κατοίκους της να εγκαταλείψουν την πόλη τους και να μετακινηθούν στην πόλη που ο ίδιος ίδρυσε το

31 π.Χ., τη γειτονική Νικόπολη. Παρόλο που η περίφημη Νικόπολη, το "Σεβαστού κτίσμα", τράβηξε με τον πλούτο, τη λάμψη και τις ευκαιρίες για εργασία πολύ κόσμο, η Αμβρακία δεν εγκαταλείφθηκε εντελώς. Συνέχισε να κατοικείται, αν και σποραδικά. Ακολούθησαν αιώνες "χειμερίας νάρκης". Κάποια στιγμή, εκεί στην αυγή της βυζαντινής εποχής, η μικρή κώμη αφυπνίζεται, τώρα όμως διαθέτει άλλο όνομα: **Άρτα**. Η άλωση της Νικόπολης από τους Γόθους τον 6ο αι. μ.Χ. και η ολοκληρωτική καταστροφή της από τους Βουλγάρους πέντε αιώνες αργότερα σήμανε την αρχή μιας επιτυχούς πορείας της διπλανής Άρτας.

Η μεγάλη ακμή της πόλης κατά το 12ο αι. εξηγεί την επιλογή του Μιχαήλ Α' Αγγέλου να κά-νει την Άρτα πρωτεύουσα του **Δεσποτάτου της Ηπείρου** αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους το 1204. Βέβαια, καμιά μαρτυρία δεν υπάρχει που να αναφέρει πως ο Μιχαήλ Α' έφερε τον τίτλο του "δεσπότη". Μόνο για τον ανεψιό του, Μιχαήλ Β', που κατέλαβε την εξουσία στην Ήπειρο μετά το 1230, γνωρίζουμε πως ονομάστηκε δεσπότης από τον αυτοκράτορα της Νικαίας

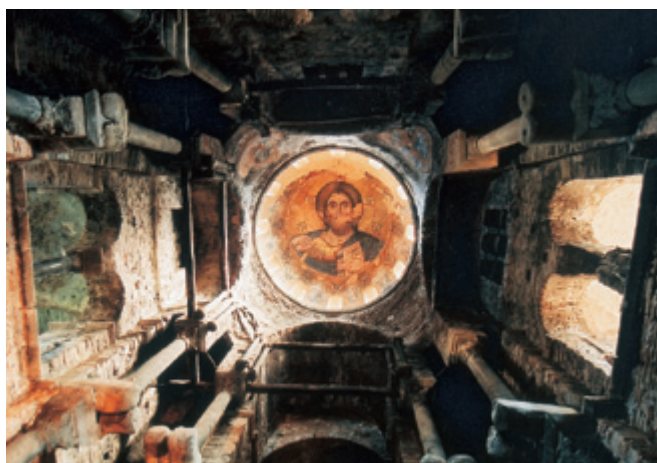
Ιωάννη Γ' Βατάτζη το 1252, την εποχή δηλαδή της μνηστείας του με την εγγονή του αυτοκράτορα. Ήταν η εποχή που η Άρτα στολίσθηκε με μνημεία εκκλησιαστικά και κοσμικά εκπάγλου κάλλους, μνημεία που και σήμερα ακόμη ακτινοβολούν τη βυζαντινή μεγαλοπρέπεια.

Σεπτό κόσμημα της πόλης αποτελεί η εκκλησία της **Παναγίας Παρηγορήτισσας** που βρίσκεται στα ριζά του λόφου της Περάνθης. Είναι αφιερωμένη στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και χτίστηκε στα τέλη του 13ου αι. από το δεσπότη της Ηπείρου Νικηφόρο Κομνηνό Δούκα, τη σύζυγό του Άννα Παλαιολογίνα και το γιο τους Θωμά, όπως διαβάζω στην κτητορική επιγραφή που βρίσκεται στο μαρμάρινο τοξωτό υπέρθυρο της Βασιλικής Πύλης. Κατά τον 16ο αι., αποτελούσε καθολικό μεγάλου μοναστηριού, από το οποίο σώζονται μόνον δεκαέξι κελιά, τα οποία είναι χτισμένα ακανόνιστα με λίθους που προέρχονται από κτήρια της αρχαίας Αμβρακίας, και η τράπεζα, στη νοτιοανατολική γωνία του περιβόλου, εμφανώς επιμελημένης κατασκευής. Ο εντυπωσιακός αυτός πεντάτρουλος ναός που μοιάζει με παλάτι έχει διαστάσεις 20,30Χ21 μ. και

Σεπτό κόσμημα της πόλης η εκκλησία της Παναγίας της Παρηγορήτισσας.

Εσωτερικό της εκκλησίας της Παναγίας της Παρηγορήτισσας. Ο υπέροχος ναός που χτίστηκε στα τέλη του 13ου αι. από το δεσπότη της Ηπείρου Νικηφόρο Κομνηνό Δούκα και τη σύζυγό του Άννα Παλαιολογίνα υποβάλλει με το ύψος του "εκλεκτή συγκίνηση".

υποβάλλει με το ύψος του "εκλεκτή συγκίνηση". Είναι χτισμένος σύμφωνα με τον αρχιτεκτονικό ρυθμό της Βασιλικής και διαθέτει πλούσια κεραμοπλαστική διακόσμηση. Η πρωτοτυπία του έγκειται στο ότι στο ισόγειο παρουσιάζει διάταξη παρόμοια μ' αυτή των οκταγωνικών ναών ενώ στον όροφο ακολουθείται ο τύπος του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού. Μοναδικό, απ' όσο γνωρίζουμε, είναι και το σύστημα στήριξης του τρούλου. Ο ημισφαιρικός θόλος ακουμπά με τόλμη σε οκτώ παρασπάδες, πάνω στις οποίες πατάνε κίονες που αφήνουν τον εσωτερικό χώρο αδιάσπαστο. Και μόνον αυτό αρκεί, για να αποκτήσει ο ναός την αίγλη που προκαλεί συναισθηματικά μεγάλου θαυμασμού και δέους. Στους κήτορες όμως, όπως φαίνεται, δεν αρκούσε μόνον αυτό, γι' αυτό και προσκάλεσαν άξιους τεχνίτες του χρωστήρα, των ψηφιδωτών και του μαρμάρου από την Κωνσταντινούπολη και τη Θεσσαλονίκη κι αυτοί με τη σειρά τους δημιούργησαν έργα τέχνης εξαιρετικά. Μοναδικής τέχνης και τεχνικής είναι αναμφίβολα η ψηφιδωτή διακόσμηση του κεντρικού τρούλου όπου κυριαρχεί η μορφή του Παντοκράτορα, "ος τα πάνθ' ορά", με τους τεράστιους

όλο γλυκύτητα οφθαλμούς του. Το τύμπανο το στολίζουν οι ραδινές μορφές των θεόπνευστων προφητών και τα λοφία οι μορφές των Ευαγγελιστών. Ανάμεσα στις τρεις φορητές εικόνες του 18ου αι. ξεχωρίζει η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Παρηγορήτισσας. Απ' ότι έμαθα ο χρόνος κατασκευής της είναι άγνωστος μέχρι τώρα.

Σήμερα ο ναός λειτουργεί δύο φορές το χρόνο. Στις 24/25 Μαρτίου, παραμονή το απόγευμα και ανήμερα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, όπου είναι αφιερωμένος και το Πάσχα. Η μοναδική ατμόσφαιρα βυζαντινής κατάνυξης που δημιουργείται εντός κι εκτός του μεγαλοπρεπούς αυτού ναού αποτελεί πολύ καλό κίνητρο για επίσκεψη στην πόλη.

Θαυμάσιο κτίσμα του 12ου αι. είναι και ο ναός της **Αγίας Θεοδώρας**. Την εντόπισα μετά από περπάτημα αρκετής ώρας στη συνοικία της παλαιάς κάτω πόλης, εκεί όπου κάποτε ήταν το κέντρο της πρωτεύουσας του Δεσποτάτου. Πέρασα την εντυπωσιακή πύλη-αψίδα, τη **Δόξα** όπως τη λένε οι ντόπιοι, και βρέθηκα στο προαύλιο. Με γαληνεμένη ψυχή αφέθηκα να παρατηρώ τη γοητευτική εκκλησιά που σε γυρίζει θες δε θες στο χθες, στο χθες των

Ήρεμη δύναμη και αριστοκρατικότητα. Τα δύο κυρίαρχα αυτά χαρακτηριστικά της πολιούχου της Άρτας, της Αγ. Θεοδώρας, τα διαθέτει και ο ναός, στον οποίο μόνασε από το θάνατο του συζύγου της, του δεσπότη Μιχαήλ Β' και μέχρι την κοίμησή της, το 1281.

βυζαντινών χρόνων, των έμπλεων μεγαλείου και δύναμης. Σα να νιώθεις ξαφνικά την αύρα της περιλάλητης Θεοδώρας, της βασίλισσας της Άρτας και συζύγου του Δεσπότη Μιχαήλ Β', η οποία χάρισε το πολύτιμο όνομά της στο ναό τον καλλώπισε, μόνασε μετά το θάνατο του συζύγου της κι ετάφη σ' αυτόν. Η εκκλησία βέβαια δεν ιδρύθηκε στις μέρες της. Ο αυταρχικός και βίαιος σύζυγός της ίδρυσε σε ένδειξη μετανοίας για την κακή διαγωγή του απέναντί της τρεις μονές, ωστόσο αυτή εδώ δεν ήταν μία από αυτές. "Ο ναός, η πύλη-αψίδα, ένα πηγάδι και το **παρεκκλήσι της Μεταμόρφωσης** που έχουν σωθεί είναι ό,τι απέμεινε από το κτιριακό συγκρότημα μιας παλαιάς μονής που αρχικά ιδρύθηκε προς τιμήν του Αγ. Γεωργίου και λειτούργησε για πολλούς αιώνες ως γυναικείο μοναστήρι" διαβάζω στον κατατοπιστικό οδηγό του **Κώστα Γιαννέλου**, "*Τα βυζαντινά μνημεία της Άρτας*". Ο αρχικός ναός

ιδρύθηκε τον 11ο ή 12ο αι. ακολουθώντας τον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης Βασιλικής. Τίποτε δεν άλλαξε ως προς το αρχιτεκτονικό ύψος του ναού από τότε μέχρι σήμερα. Ό,τι έγινε στους κατοπινούς αιώνες ήταν προσθήκες και μόνον. Το 1270 η Θεοδώρα πρόσθεσε το νάρθηκα και τα δύο αετώματα του κυρίως ναού. Στα τέλη του 13ου - αρχές 14ου αι. προστέθηκαν ένας ανοικτός κιονοστήρικος εξωνάρθηκας, από τον οποίο σώζεται μόνον η ΝΔ γωνία και δύο πεσσοστήριχοι παρανάρθηκες (ο βόρειος δε σώζεται).

Υποβλητική είναι η ατμόσφαιρα στο εσωτερικό του ναού που διατηρεί ένα μεγάλο μέρος από την παλαιά γραπτή και γλυπτή του διακόσμηση. Η αργυροπένδυτη εικόνα της Αγίας Θεοδώρας, που είναι και η πολιούχος της Άρτας, θυμίζει σε κάθε Άρτινό το θεάρεστο έργο αλλά και το σπάνιο ήθος της, γι' αυτό και η εορτή της στις 11 Μαρτίου γίνεται

με λαμπρούς πανηγυρισμούς.

Προσπαθώ να εξερευνήσω τον κατάφορτο με τοιχογραφίες ναό, το έργο ανάδειξης των οποίων έχει εντατικοποιηθεί τελευταία και τα αποτελέσματα είναι αναμφίβολα εκπληκτικά. Εκπληκτικά είναι και τα κιονόκρανα που στολίζουν τους κίονες καθώς και τα πάμπολλα κεμήλια που προσδίδουν κύρος στην έτσι κι αλλιώς εντυπωσιακή εκκλησιά. Ανάμεσά τους μία φορητή εικόνα του **1653** κρητικής σχολής παρουσιάζει το Χριστό ένθρονο.

Ο τάφος της Αγ. Θεοδώρας βρίσκεται αριστερά της νότιας εισόδου του ναού. Μετασκευάστηκε το 1873, τότε δηλαδή που τελέσθηκε η ανακομιδή των λειψάνων της. Στην ανάγλυφη παράσταση απεικονίζεται κατά πάσαν πιθανότητα η ίδια μαζί με το γιο της Νικηφόρο και δύο αγγέλους.

Αριστούργημα της βυζαντινής τέχνης και κόσμημα της Άρτας είναι αναμφίβολα και ο ναός του **Αγ. Βασιλείου**. Πανέμορφος αλλά σεμνός δεν επαίρεται και δεν διεκδικεί τίποτε, αντιθέτως φωλιασμένος καθώς είναι ανάμεσα στα σπίτια της κάτω πόλης, πίσω από το ναό της Αγ. Θεοδώρας, περιμένει τον επισκέπτη να πέσει κατά τύχη πάνω του. Τότε τον καταπλήσσει αρχικά με τον εντυπωσιακά πλούσιο κεραμοπλαστικό του διάκοσμο και στη συνέχεια με τα ιδιαίτερα του στοιχεία, όπως είναι τα εφυαλωμένα πλακίδια σε τέσσερα χρώματα που στολίζουν την εξωτερική του πλευρά και την κάνουν να μοιάζει με κέντημα και τις δύο εφυαλωμένες πηλινες εικόνες της Σταύρωσης και των Τριών Ιεραρχών, οι οποίες είναι εντοιχισμένες στο αέτωμα της ανατολικής πλευράς του ναού εκατέρωθεν του παραθύρου. Ο ναός δεν έχει χρονολογηθεί με ακρίβεια. Κατά πάσαν πιθανότητα θα πρέπει να χτίστηκε στο β' μισό του 13ου αι. Άξιον αναφοράς είναι το γεγονός ότι εντός

του λειτούργησε η ανώτερη ελληνική σχολή, την οποία ίδρυσε ο Φίλιππος Μανωλάκης, ο ζάπλουτος καστοριανός γουνέμπορος που ζείστανε με τις πολύτιμες δημιουργίες του το σουλτάνο Μεχμέτ Δ'. Παραπάνω από ενάμισι αιώνες η Σχολή Μανωλάκη καλλιέργησε το πνεύμα και θέρειψε την ψυχή των Ελλήνων που διεκδίκησαν, όταν ήρθε το πλήρωμα του χρόνου, το δικαίωμά τους να είναι ελεύθεροι. Σήμερα ο ναός είναι κλειστός. Όσοι επιθυμούν να επισκεφτούν το εσωτερικό του χρειάζεται προηγουμένως να συνεννοηθούν με τους φύλακες του ναού της Παρηγορήτισσας.

Το βυζαντινό μεγαλείο αναδεικνύουν κι άλλοι

Το αριστούργημα της κεραμοπλαστικής διακόσμησης αποτελεί ο ναός του Αγ. Βασιλείου.

Άλλο ένα εξαιρετικό δείγμα της βυζαντινής αίγλης της πρωτεύουσας του Δεσποτάτου της Ηπείρου, αποτελεί ο ναός της Παναγίας της Βλαχέρνας στο ομώνυμο χωριό ΒΑ της Άρτας. Πήρε το όνομά του από την Παναγία των Βλαχερνών της Κωνσταντινούπολης. Ιδρύθηκε ως τρίκλιτη θολωτή βασιλική στις αρχές του 10ου αι. και μετασκευάσθηκε σε τρουλαίο ναό από τον δεσπότη Μιχαήλ Β'.

ναοί και καθολικά μοναστηριών που βρίσκονται στη γύρω από την πόλη περιοχή, όπως των **Βλαχερνών** (ο αρχικός ναός του 10ου αι. μετασκευάστηκε κάμποσες φορές, τον 13ο και τον 19ο αι., φαίνεται δε πως εντός του ετάφησαν αρκετά μέλη της οικογενείας των Κομνηνοδουκάδων δεσποτών), της Κάτω Παναγίας (μέσα 13ου αι.) (στη γυναικεία αυτή μονή λειτουργεί εργαστήριο υφαντικής με αξιόλογη παραγωγή ταπισερί), της Παναγίας του Μπρωύνη (13ος αι.), του Αγίου Δημητρίου του Κατσούρη (το αρχικό κτίσμα είναι του 10ου αι.) και του Αγίου Νικολάου της Ροδιάς (τέλη 13ου αι.). Από τα κοσμικά κτίσματα των βυζαντινών χρόνων ξεχωρίζουν δύο: το Κκάζτρο και το Γεφύρι. Το κάστρο, ένα από τα πιο καλοδιατηρημένα κάστρα της Ελλάδας, χτισμένο, κατά πάσαν πιθανότητα, από τον **Μιχαήλ Β' Δούκα**, αγναντεύει από το πιο ψηλό σημείο της πόλης τον κάμπο και θα χαρίζει πλέον στους Αρτινούς δροσιά με τα πεύκα και τα περιβόλια που

γεμίζουν την αγκαλιά του και καλλιέργεια ψυχής και πνεύματος μέσα από τις εκδηλώσεις - θεατρικές και μουσικές - που λαμβάνουν χώρα στο ατμοσφαιρικό δημοτικό θέατρο, χωρητικότητας 800 ατόμων.

Το κάστρο ήταν κλειστό μέχρι πρόσφατα, οπότε ανέλαβε ο Δήμος Αρταίων την αξιοποίησή του. Το παλιό ξενοδοχείο **Ξενία** που βρίσκεται εντός του και χτίστηκε πριν από 40 χρόνια περίπου ανακαινίζεται και θα αποτελέσει κτίριο πολλαπλών δραστηριοτήτων. Θα υπάρχουν αίθουσες χορού, εικαστικών τεχνών, ξενώνας κ.λπ.

Η ματιά μου καρφώνεται στους γιγαντιαίους λίθους του κάτω μέρους του τείχους. Αναμφίβολα πρόκειται για τμήμα του αρχαίου τείχους της Αμβρακίας επί του οποίου υψώθηκε το μεσαιωνικό κάστρο. Η αίσθηση ασφαλείας που αποπνέει είναι πολύ έντονη κι εύκολα μπορεί κανείς να αντιληφθεί την καθοριστική του σημασία ως διοικητικού και στρατιωτικού

Το κάστρο είναι χτισμένο πάνω σε στρατηγικής σημασίας λοφίσκο. Στην ανατολική και τη βόρεια πλευρά του σώζονται οι κολοσσιαίοι λαξευμένοι λίθοι της αρχαιότητας. *(Επάνω)* Απομεινάρι της τουρκοκρατίας ο ραδινός πύργος του ρολογιού μπροστά από το κάστρο.

Ο Άραχθος. Ο πάλαι ποτέ άγιος και άτίθασος ποταμός πρέμψε και γλύκανε.

κέντρου της πόλης τότε που ήταν πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Έξω από το κάστρο, σοφά τοποθετημένο, ώστε να δένει απόλυτα με αυτό, είναι το τεράστιο Ρολόι, ύψους 11 μ., το οποίο από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οπότε και χτίστηκε, μετρά το χρόνο που φεύγει ανελέητα. Της ίδιας εποχής είναι και τα γλυκύτατα σπιτάκια που εντοπίζει κανείς περιφερειακά του κάστρου.

Αναζητώ εντός του κάστρου το **Ουτς Καλέ**, την **Ακρόπολη** δηλαδή, γιατί, όπως διαβάζω στον οδηγό, εκεί μέσα οι Τούρκοι είχαν φυλακίσει το στρατηγό Μακρουγιάννη και μαζί του και άλλους αγωνιστές του '21. Ανατριχιάζω στη σκέψη ότι ως φυλακή συνέχισε να χρησιμοποιείται αρκετές δεκαετίες μετά την απελευθέρωση της Άρτας το 1881. Ευτυχώς, τη φρίκη που νιώθω την εκπονώνει η σημερινή χρήση της φυλακής ως χώρου πολιτιστικών εκδηλώσεων. Τώρα αντί να φυλακίζεται το σώμα και το πνεύμα απελευθερώνεται η ψυχή. Ανέβηκα στις επάλξεις του κάστρου και απόλαυσα μια θέα απερίγραπτη. Στο βάθος ο βαρύς όγκος

των Τζουμέρκων επιβάλλεται με τόλμη. Κι εμπρός μου, σε πρώτο πλάνο, το ποτάμι. Ο **Άραχθος!**

Απολαυστικά ήρεμος σήμερα σαν να γέρασε ξαφνικά κι ωρίμασε. Βασάνισε γενιές και γενιές στα νιάτα του. Ήταν ορμητικός και θυελλώδης. Κανείς δεν του αντιστεκόταν, όταν ξεσπούσε. Σαν αφηνιασμένο άλογο που καλπάζει προς την καταστροφή, όχι βέβαια τη δική του, αλλά του κάμπου που υπό καλές συνθήκες πότιζε και αναζωογονούσε και των ανθρώπων που έτυχε να βρεθούν στο διάβα του, έτσι έκανε, όταν ξεσπούσε.

Η πρώτη προσπάθεια για τη ζεύξη του θα πρέπει να τοποθετηθεί στους ελληνιστικούς χρόνους, ήταν μάλιστα κατά πάσαν πιθανότητα έργο του Πύργου (3ος αι. π.Χ.). Δεν υπάρχει όμως καμιά πληροφορία για την κατασκευή του λίθινου γεφυριού που είχε στόχο να διευκολύνει την επικοινωνία των ανθρώπων. Ούτε βέβαια για το πόσο άντεξε στο πείσμα του εκδικητικού Άραχθου που δεν ανεχόταν κανέναν ζυγό ούτε και για το καλό της περιο-

χής που τον φιλοξενούσε.

Αυτό που γνωρίζουμε με βεβαιότητα είναι πως τον **Ιανουάριο του 1215** ο ασίγαστος ποταμός φούσκωσε από θυμό. Ποιος ξέρει από ποια αιτία; Τα πλούσια από τις πολλές βροχές νερά του έθαψαν για πάντα τα δύο τρίτα της πόλης μαζί με τον βασιλέα και δεσπότη Μιχαήλ και την προστατευόμενη του Μελισσηνή, οι οποίοι διασκέδαζαν σε κάποιο αρχοντόσπιτο που παρασύρθηκε από τα νερά του ποταμού. Ο μεγάλος αριθμός των πνιγμένων, η εξαφάνιση της ζωοτροφής και των περισσότερων κτημάτων και η συνεχιζόμενη αδυναμία στήριξης μόνιμης γέφυρας επί του ποταμού ανάγκασαν πολλούς από τους κατοίκους της Άρτας να μεταναστεύσουν. Όσοι απέμειναν αναζήτησαν παρηγοριά στην Παναγία Ευαγγελίστρια, ο περικαλλής ναός της οποίας στήθηκε για την τόνωση του ηθικού των Αρτινών και τη φώτιση των εξαιρετικών μαστόρων που ανέλαβαν να κτίσουν νέο γεφύρι.

Πέντε ξύλινα γεφύρια και δύο πέτρινα που χτίστηκαν σε διάστημα επτά ετών, από το 1215

έως το 1222, καταστράφηκαν όλα από τις συχνές πλημμύρες του Άραχθου που γέλαγε και χλεύαζε την προσπάθεια του ανθρώπου να τον δαμάσει. Όσπου ένα πρωινό οι κάτοικοι της Άρτας είδαν με έκπληξη ένα πολυάριθμο μπουλούκι καβάλα στα άλογα να καταφθάνει στην περιοχή τους. Προπορευόταν ένας άνδρας με αδρά χαρακτηριστικά και λεβέντικη κορμοστασιά. Ήταν ο αρχιτέκτονας, ο περιφίμμος πρωτομάστορας, για τον οποίο είχαν ακούσει πολλές φορές να εκθειάζεται η τέχνη του στην κατασκευή πέτρινων γεφυριών.

Πετροπελεκητάδες, χτίστες, λασπιάδες, νταμαρτζήδες, ξυλοκόποι, ξυλουργοί, όλοι τους ελλεκτοί μαστόροι από την περιοχή της Κόνιτσας, μεταφορείς υλικών, νεροφόροι, μάγειροι κι ένα σωρό τσιράκια που αποτελούσαν το μπουλούκι έπιασαν αμέσως δουλειά, αφού επιλέχτηκε το καταλληλότερο σημείο, εκεί όπου η κοίτη του ανθρωποπνίχτη Άραχθου στένευε πιο πολύ και το έδαφος έμοιαζε να' ναι πιο στέρεο. Πρώτα ξεκίνησαν οι νταμαρτζήδες με τα βαριά εργαλεία τους για την

Πόσοι και πόσοι δεν πέρασαν πάνω από το λιθόστρωτο γεφύρι. Άνθρωποι, ζώα, τροχοφόρα. Κι αυτό εκεί, αγέρωχο, να αντιστέκεται ακόμα και στις απειλές του πανδαμάτορα χρόνου.

Θαυμάσιας αρχιτεκτονικής σύλληψης είναι το θρυλικό γεφύρι με τα 142 μ. μήκος, τα 3,75 μ. πλάτος και τις τέσσερις μεγάλες καμάρες που στηρίζονται σε "ποδαρικά" πάνω από τα οποία υπάρχουν δώδεκα ανακουφιστικά τόξα.

εξόρυξη πέτρας εκλεκτής ποιότητας από τον κοντινό λόφο. Ακολούθησαν οι ξυλοκόποι με τα μεγάλα πριόνια και τα πλατιά τσεκούρια που μετέφεραν από το δάσος την απαιτούμενη ξυλεία. Μετά έπιασαν δουλειά οι σκαφτιάδες για την εκσκαφή και τη μετακίνηση των χωμά-

των και των άλλων υλικών. Οι πετροκόποι άρχισαν να πελεκούν τις πέτρες δίνοντάς τους όμορφα σχήματα και οι λασπιάδες έτριβαν τις πέτρες, για να τις κάνουν σκόνη και τη σκόνη αυτή την ανακάτευαν με μαλλί και ασπράδια αυγών, προκειμένου να φτιάξουν το μείγμα της

συγκόλλησης.

Κανείς δεν έμενε άπραγος και σε λίγο καιρό το γεφύρι ύψωσε περήφανα το ξύλινο ανάστημά του. Η συμφιλίωση του ανθρώπου με τη φύση είχε επιτευχθεί; Όχι βέβαια. Ο ατίθασος και αγριωπός Άραχθος δεν είχε συνυπογράψει ακόμα τη συμφωνία. Αποφασισμένος να εκδικηθεί τους ξακουστούς μαιστόρους που καταπάτησαν τη δικαιοδοσία του, παρέσυρε με τα

θολά από την ιλύ νερά του τις ξύλινες σκαλωσιές κι εξαφάνισε με μιας ό,τι με κόπο είχε στηθεί πάνω από το νερένιο σώμα του.

*"Σαράντα πέντε μάστοροι κ' εξήντα μαθητάδες
τρεις χρόνους εδουλεύανε σης Άρτας το
γεφύρι, / ολημερίς εχτίζανε, το βράδυ
γκρεμιζόταν ..."*

Τρία χρόνια διήρκεσε η πάλη του ανθρώπου με το ασυμβίβαστο ποτάμι. Και χρειάστηκε η θυσία ανθρώπου αγνού κι άδολου, για να εξευμενισθεί η εκδικητική μανία του.

*"Αν δεν στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δεν
στεριώνει / και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη
ξένο μη διαβάτη / παρά του πρωτομάστορα
την όμορφη γυναίκα, που 'ρχεται αργά τα'
αποταχύ και πάρωρα το γιόμα ..."*

Τριακόσιες τριάντα τρεις παραλλαγές έχει το πασίγνωστο δημοτικό τραγούδι που μιλά για τον εντειχισμό της πεντάκαλλης γυναίκας του πρωτομάστορα, προκειμένου να στεριώσει το γεφύρι. Η ψυχή της έγινε "στοιχείο" που έκτοτε προφυλάσσει το οικοδόμημα από κάθε κακό και τιμωρεί όσους επιχειρούν να το βλάψουν. Από τη μια η ανθρώπινη θυσία κι από την άλλη τα δώδεκα τόξα του γεφυριού, όσα δηλαδή και οι δώδεκα απόστολοι ήταν αρκετά, για να κάνουν τον Άραχθο να σωπάσει και τον πρωτομάστορα έτοιμο να "κλειδώσει" το γεφύρι τοποθετώντας την κεντρική πέτρα στην πιο μεγάλη του καμάρα.

Κάπως έτσι στήθηκε το αριστουργηματικό γεφύρι με τα 142 μ. μήκος, τα 3,75 μ. πλάτος και τις τέσσερις μεγάλες καμάρες που στηρίζονται σε "ποδαρικά" (βάθρα), πάνω από τα οποία υπάρχουν τα ανακουφιστικά τόξα. Αξίζει οπωσδήποτε να ειπωθεί πως ένα μεγάλο τμήμα από τα "ποδαρικά" μέχρι το ύψος των υψηλών καμαρών του σημερινού γεφυριού είναι έργο που έγινε την λαμπρή εποχή κατά την οποία μεγαλούργησε το Δεσποτάτο της Ηπείρου.

Ο επισκέπτης που θαυμάζει το τέλειο αρχιτεκτονικό στολίδι έχει την ευκαιρία να απολαύσει την ιστορία του βλέποντάς το ταυτόχρονα από το ανοικτό παράθυρο της αίθουσας που είναι αφιερωμένη σ' αυτό, στο **Λαογραφικό Μουσείο** της πόλης που βρίσκεται στη δυτική

Σ' αυτό το κομψό κτίριο, στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Λαογραφικό Μουσείο της Άρτας, στεγάζονταν οι υπηρεσίες του τουρκικού τελωνείου.

απόληξη του γεφυριού.

Το 1612 η μεσαία καμάρα του γεφυριού γκρεμίστηκε και την ανακατασκευή της ανέλαβε και πάλι ονομαστός και ικανότατος αρχιτέκτονας μηχανικός από τα μαιστοροχώρια της περιοχής. Τα χρήματα τα προσέφερε ο Νικόλαος ή Γιάννης Θιακογιάννης, παντοπώλης στο επάγγελμα, ο οποίος πλούτισε ξαφνικά από το θησαυρό που βρήκε στα πιθάρια με λάδι που αγόρασε από Αλγερινούς πειρατές.

Ο Άραχθος συνέχισε να απειλεί το γεφύρι, χειμαρρώδης και ορμητικός καθώς ήταν, τουλάχιστον δύο φορές ακόμη, το 1794 και το 1856. Και μόνο στη δεκαετία του 1960, με την κατασκευή αντιπλημμυρικών αναχωμάτων κατά μήκος της κοίτης του ησύχασε και τώρα κυλά ράθυμα τα γαλαζοπράσινα νερά του ποτίζοντας τα αφρότα χώματα. Και το γεφύρι της Άρτας, αυτό το "λαϊκό αριστούργημα σαν ένα κομμάτι από ραφωδιά Ομηρική", όπως το χαρακτήρισε ο Κωστής Παλαμάς, μοιάζει να παρακολουθεί την ιστορία της πόλης από απόσταση, αν και πολλές φορές συμμετείχε παίζοντας βαρυσήμαντο ρόλο στην εξέλιξη των

γεγονότων. Ποιός θα μπορούσε να φαντασθεί πως στην υψηλή του καμάρα, εκεί ακριβώς που στοίχειωσε τη ζωή του η κακόμοιρη γυναίκα του πρωτομάστορα θα έμπαιναν τα διαχωριστικά σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας το 1881; Ή πως στα δύο άκρα του γεφυριού υπήρχαν καγκελωτές πόρτες που το βράδυ έκλειναν; Κι ακόμα πως οι Άρτινοι που είχαν δουλειές στο τούρκικο είχαν πασαπόρτι για ένα μήνα - με πληρωμή - κι όσοι είχαν μαγαζιά στο μαχαλά του γεφυριού, στην τουρκική μεριά, έπρεπε να περνάνε το γεφύρι φορώντας κόκκινα φέσια; Ή πως το σημερινό **Λαογραφικό Μουσείο** με τα ενδιαφέροντα εκθέματα της καθημερινής ζωής παλαιότερων χρόνων, το οποίο βρίσκεται στη μια άκρη του γεφυριού, τη δυτική, ήταν το τουρκικό Τελωνείο ενώ στην άλλη άκρη, την ανατολική, με τον γέρο-πλάτανο από τα κλαδιά του οποίου κρεμούσε ο Αλή-πασάς τους ανυπότακτους έλληνες, ήταν οι μεθοριακές ελληνικές υπηρεσίες από το 1881 έως το 1912;

Πόσοι και πόσοι δεν πέρασαν πάνω από το λιθόστρωτο γεφύρι; Άνθρωποι, ζώα, τροχο-

φόρα. Κι αυτό εκεί, αγέρωχο, να αντιστέκεται ακόμα και στις απειλές του πανδαμάτορα χρόνου. Είναι αλήθεια πως η κατασκευή της τσιμεντένιας γέφυρας το 1960 σε μικρή απόσταση από το φημισμένο γεφύρι το ανακούφισε από τον πόνο και τη φθορά που του προκαλούσαν τα βαριά οχήματα. Έτσι σήμερα η απόλαυση μένει στους ρομαντικούς περιπατητές ή στα παιδιά με τα ποδήλατα που ανεβοκατεβαίνουν στις καμάρες με προσοχή και πάντα ήσυχα, για να μη θορυβηθεί η πάντα ξάγρυπνη για την τύχη του γεφυριού γυναίκα του πρωτομάστορα. Αναζήτησα το υπόλοιπο της ιστορίας της πόλης στην σπάνια βιβλιοθήκη του εξαιρετικά δραστήριου και πάντοτε έτοιμου να στηρίξει κάθε νέα πρωτοβουλία που στοχεύει στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου Άρτας "Ο Σκουφάς". Ο Σύλλογος αυτός ίδρυσε και το Λαογραφικό αλλά και το Ιστορικό Μουσείο της πόλης, το οποίο είναι γνωστό και ως "Γαρουφάλειος Στέγη" από τον κτήτορα Πέτρο

Γαρουφαλιά που δώρισε το σπίτι του, για να γίνει η στέγη της ιστορίας της πόλης και όχι μόνον.

Πάνω από έναν αιώνα, συγκεκριμένα εκατόν οκτώ χρόνια ζωής μετρά ο θρυλικός Σύλλογος "Ο Σκουφάς". Βραβευμένος πολλές φορές από τα πιο σημαντικά ιδρύματα της χώρας μας, την Ακαδημία Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το Φιλολογικό Σύλλογο Αθηνών "Παρνασσός", την Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδας και πολλά άλλα για την αξιοσημείωτη και άξια μνήσεως δράση του, ο "Σκουφάς" είναι η πηγή στην οποία απευθύνεται "όποιος θα ήθελε είτε να έχει απλώς πληροφορίες είτε να μελετήσει θέματα σχετιζόμενα με την ιστορία και τον πολιτισμό όχι μόνο της Άρτας αλλά και της Ηπείρου εν γένει" κατά τα λεγόμενα του πανεπιστημιακού καθηγητή Μιχ. Μερκαλή. Είναι άξιον αναφοράς αυτό που διάβασα στην εισαγωγή του βιβλίου του Γιάννη Τσουτσινου, "Σύλλογος "Σκουφάς" της Άρτας. Ιστορία εκατό χρόνων (1896-1996) ότι δηλαδή "παρ'

Αληθινό κόσμημα για την Άρτα αποτελεί η οικία Ζορμπά, ένα από τα πιο παλιά σπίτια στην Άρτα (19ος αι.). Διατηρεί τα δομικά χαρακτηριστικά της εποχής του, πέτρινο ισόγειο (κατώγι) και τον όροφο (ανώγι). Είναι κατασκευασμένο με ξυλοπήχεις και επίχρισμα (μπαγδατί).

Κάτω από το κάστρο η προτομή του Γιάννη Τριανταφύλλου, του πασίγνωστου στρατηγού της ελληνικής επανάστασης, Μακρυγιάννη.

όλες τις αντιξοότητες που αντιμετώπισε στην πορεία του κατόρθωσε να επιζήσει μέχρι σήμερα. Και μάλιστα, με την επιμονή και τη δραστηριότητα των κατά τόπους Διοικητικών του Συμβουλίων πέτυχε να αποκτήσει σημαντική ακίνητη περιουσία, ιδιόκτητα γραφεία με αίθουσα συγκεντρώσεων τριακοσίων θέσεων, δύο Μουσεία, το Ιστορικό (εγκαινιάστηκε το 1981) και το Λαογραφικό (εγκαινιάστηκε το 1983), μια σπάνια βιβλιοθήκη, αρκετούς πίνακες ζωγραφικής, πολλά αξιόλογα έπιπλα και πλούσιο βεστιάριο για το θεατρικό και χορευτικό του τμήμα". Τι κρύβεται πίσω από όλα αυτά; Μα αναμφίβολα η ευαισθησία και το ασίγηστο πάθος πολλών Αρτινών για την καλλιέργεια του πνεύματος και της ψυχής τους αλλά και για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μια παρακαταθήκη για το μέλλον των παιδιών που ψάχνουν να βρουν ερείσματα, για να μείνουν στον τόπο τους. Και η ποιοτική ζωή αποτελεί σοβαρό έρεισμα, αφού βεβαίως έχει εξασφαλισθεί η πολυπόθητη εργασία.

Ο "Σκουφάς" ιδρύθηκε λίγα μόλις χρόνια μετά

την απελευθέρωση της Άρτας από τους Τούρκους κάνοντας πράξη την ιδέα που είχαν ορισμένοι φωτισμένοι άνθρωποι, συγκεκριμένα οι καθηγητές του σχολαρχείου Άρτας, να δημιουργήσουν μια εκπολιτιστική κίνηση, η οποία θα είχε στόχο να οδηγήσει τον αμόρφωτο - στο μεγαλύτερο ποσοστό - λαό της περιοχής σε επαφή με τα γράμματα και τον πολιτισμό. Στις 6 Απριλίου 1896 ιδρύθηκε ο "Ηπειρωτικός Σύλλογος ο Σκουφάς" που τιμής ένεκεν φέρει το όνομα του μεγάλου Φιλικού Νικ. Σκουφά, ο οποίος γεννήθηκε στο χωριό Κομπότι του νομού Άρτας.

Πρωταρχικά μέληματα του "Σκουφά" υπήρξαν οι διαλέξεις για θέματα επιστημονικά κ.ά., η γυμναστική, η δημιουργία πλούσιας βιβλιοθήκης, η νυχτερινή σχολή λαϊκών μαθημάτων (διατηρήθηκε τέσσερα χρόνια) και ως επιστέγασμα η συγκρότηση μουσικής σχολής. Ακολούθησαν θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις και πολύ σημαντικό εκδοτικό έργο. Είναι αδύνατο βέβαια να απαριθμήσουμε τις ενέργειές του σε θέματα κοινωνικά και εθνικά, διότι, χωρίς υπερβολή, θα χάσουμε το λογα-

ριασμό. Αξίζει όμως να τονισθεί πως ο "Σκουφάς" έκανε την κίνηση για την καθιέρωση της Κυριακής ως αργίας πολύ πριν το ζητήσει το Πανελλήνιο Συνέδριο.

Αναζητώ στις εκδόσεις του Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου την ιστορία της πόλης από τα χρόνια της κατάληψής της από τους Τούρκους, το 1430 μέχρι την απελευθέρωσή της, το 1881. Η Άρτα λοιπόν καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς την ίδια χρονιά με τα Ιωάννινα. Στην περιοχή Μαράτι, λίγο έξω από την Άρτα, κρυμμένο μέσα σε πλούσια βλάστηση, βρίσκεται το Ιμαρέτ, το Τζαμί του Φαϊκ πασά, του πρώτου διοικητή της πόλης, όταν αυτή καταλήφθηκε από τους Τούρκους. Μολονότι μετατράπηκε αργότερα σε χριστιανικό ναό, αφιερωμένο στον Αγ. Ιωάννη το Ρηγανά, διατηρεί στοιχεία της πρώτης χρήσης του, είναι επομένως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, η οποία θα πρέπει να το προσέξει ιδιαίτερα, όπως έχει κάνει με τόσα άλλα.

Κατά τον τουρκοβενετικό πόλεμο (1684) η Άρτα κυριεύθηκε και από τους δύο εμπολέ-

μους κι έπαθε σοβαρές καταστροφές, εκ των οποίων η μεγαλύτερη έγινε το 1691 από τον Λυμπεράκη Γεραζάκη, μανιάτη στην καταγωγή και σύμμαχο των Τούρκων. Από τη μια ο πόλεμος κι από την άλλη οι σοβαρές επιδημίες που μάλιστα την πόλη αποδεκάτισαν τον πληθυσμό. Μετά τη λήξη του πολέμου με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) η τουρκοκρατούμενη Άρτα άρχισε να "ξυπνά" και πάλι οικονομικά, καθώς οι εμπορικές σχέσεις της με τα Βενετοκρατούμενα Επτάνησα ήταν ισχυρές. Στους επόμενους αιώνες η πόλη που υπάγεται διοικητικά στο σαντζάκι των Ιωαννίνων ανέπτυξε πλούσια πνευματική κίνηση. Το 1796 πέρασε, όπως όλη η Ήπειρος, στην εξουσία του Αλή πασά. Το 1821 Έλληνες και Αλβανοί την κατέλαβαν, προσωρινά όμως, καθώς αμέσως μετά τη διάλυση της ελληνοαλβανικής συμμαχίας, τα ελληνικά σώματα την εγκατέλειψαν και η Άρτα έγινε ορμητήριο των Τούρκων στις επιχειρήσεις τους στη Δυτική Στερεά Ελλάδα.

Όταν το 1832 ιδρύθηκε το ελληνικό κράτος η

Το λιτό εσωτερικό του Αγ. Μάρκου, στην ανατολική πλευρά της κεντρικής αγοράς της πόλης. Παλαιότερα οι τοίχοι ήταν καταστόλιστοι. Σήμερα μεγάλα τμήματα τοιχογραφιών έχουν καταπέσει, ωστόσο κάποιες διατηρούνται ακόμη.

ΝΤΕΦΕΙΚΑΣ

ΛΕΠΟΥΣΑ
ΝΤΕΦΕΙΚΑΣ

Τρίμι

As Cities

ΑΠΤ
Ζ

πόλη δεν συμπεριλήφθηκε στα όριά του, Αρτινοί πληρεξούσιοι όμως πήραν μέρος στην Εθνοσυνέλευση του 1843-1844. Ο Κρμαϊκός πόλεμος (1853-1856) έδωσε την ευκαιρία στους Έλληνες αντάρτες να προσπαθήσουν να καταλάβουν την περιοχή της Άρτας και να ξεσηκώσουν την Ήπειρο. Η προσπάθεια δυστυχώς δεν στέφθηκε από επιτυχία. Νέα εξέγερση έγινε και κατά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877). Μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Βερολίνου (1878) οι Ευρωπαϊκές δυνάμεις συνηγόρησαν στην προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, η οποία προσάρτησε επίσης την πόλη της Άρτας με μικρή περιοχή προς τα δυτικά ως τον ποταμό Άραχθο που ήταν το σύνορο του ελληνικού και του τουρκικού κράτους..

Μία από τις επτά πλατείες της Άρτας και μάλλον η πιο πολυσύχναστη είναι η πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως.

Χαρακτηριστικές εικόνες από το πιο ζωντανό σημείο της πόλης, την αγορά της. (Αριστερά)

Τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωσή της η Άρτα είχε όπως ήταν αναμενόμενο έντονο το τουρκικό χρώμα. Καφασωτά παράθυρα στα σπίτια και μινωρέδες. Σιγά-σιγά "οι μινωρέδες γκρεμίζονται, τα καφάσια ένα-ένα εξαφανίζονται, ο κεντρικός δρόμος ρυμοτομείται και στολίζεται με καινούργια σπίτια. Σχηματίζονται οι πλατείες "Σκουφά", "Κιλκίς", "Μονοπλειού". Φυτεύονται δενδροστοιχίες, οι περιφημες "Λεύκες, η δενδροστοιχία του μνημείου, το άλσος της πλατείας "Σκουφά" και πολλοί ευκάλυπτοι" γράφει ο Γ. Τσουτσίνοσ.

Βέβαια από τις αρχές του 20ου αι. έως σήμερα έχουν συντελεσθεί πολλές αλλαγές που έκαναν

την Άρτα μια πόλη σύγχρονη με αρκετά μοντέρνα κτίρια, καταστήματα και πολλά καφέ. Ευτυχώς διατηρούνται κάποια πανέμορφα αρχοντικά (εντυπωσιάσθηκα από την οικία Ζορμπά όπου σήμερα στεγάζεται η Αρχαιολογική Υπηρεσία και η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων αλλά και από το παλαιό Δημαρχείο) που φανερώνουν το υψηλό κοινωνικό, οικονομικό και πνευματικό επίπεδο των ιδιοκτητών τους. Στην αέναη άνοδο του πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων της Άρτας συμβάλλει αναμφισβήτητα ο Δήμος Αρταίων, ο οποίος έχει την ικανότητα να διαχειρίζεται σωστά τους οικονομικούς πόρους και να αξιοποιεί όλες ανεξαιρέτως τις πολιτιστικές δυνάμεις της Άρτας, ώστε να είναι σε θέση να προσφέρει στους

δημότες του αλλά και στους επισκέπτες του - Έλληνες και ξένους - εκδηλώσεις εκπληκτικές. Το καλοκαίρι του 2004 στον κύκλο εκδηλώσεων "Άπειρος Γη" για την απελευθέρωση της Άρτας που έλαβαν χώρα από τις 20 έως τις 26 Ιουνίου μια πλειάδα καλλιτεχνών (χορευτές, μουσικοί, ερμηνευτές κ.λ.π.) παρέλασε από τα πιο σημαντικά μνημεία της πόλης καταθέτοντας της τέχνης τους τη δημιουργία.

Των ιδιαίτερων αυτών εκδηλώσεων προηγήθηκαν άλλες που έγιναν στο πλαίσιο ενός νεοσύστατου θεσμού, τον οποίο γέννησε η συνεργασία του Δήμου Αρταίων με το ΤΕΙ Ηπείρου και συγκεκριμένα με το Τμήμα Λαϊκής και

(1) Ο γερο-πλάτανος, στην ανατολική άκρη του θρυλικού γεφυριού. **(2)** Ο εντυπωσιακός ναός του Αγίου Βασιλείου χτισμένος στις αρχές του 14ου αι. **(3)** Ο παλιός μητροπολιτικός ναός της Άρτας. **(4)** Το έφιππο άγαλμα του βασιλιά Πύρρου.

Παραδοσιακής Μουσικής που έχει την έδρα του στην Άρτα. Οι εκδηλώσεις αυτές ονομάστηκαν "Αρταίων πόλις-Αρταίων μέλος". Οι φοιτητές του Τμήματος έπαιξαν στις πλατείες της Άρτας διάφορα μουσικά κομμάτια της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου, τραγούδια και οργανικούς σκοπούς από τη Θράκη, τραγούδια από την παράδοση της Πόλης καθώς και από το έργο του Β. Τσιτσάνη.

Αν στην περιοχή του γεφυριού η ζωή κυλά με ηρεμία, στο κέντρο της πόλης οι ρυθμοί αποκτούν ένταση, καθώς κάθε χρόνο από το 1994 οπότε η Άρτα έγινε έδρα τεσσάρων τμημάτων των ΤΕΙ Ηπείρου όλο και περισσότεροι νέοι προστίθενται στον πληθυσμό της. Το εμπροχικό της κέντρο που συνεχώς διευρύνεται με καταστήματα και είδη, τα οποία εξυπηρετούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες των φοιτητών και οι επτά πλατείες της (αριθμός μεγάλος για πόλη 40.000 κατοίκων, τη στιγμή που η Πάτρα έχει πέντε, η Κόρινθος τρεις, η Λαμία τέσσερις) είναι γεμάτα νιάτα και ομορφιά όλες σχεδόν τις ώρες της ημέρας. Ο πανικός βέβαια συμβαίνει το σαββατόβραδο, οπότε τα μαπαράκια της πλατείας Εθνικής Αντίστασης σφύζουν από νεαρόκοσμο. Αναμφίβολα το πιο ατμοσφαιρικό μαπαράκι είναι αυτό κοντά στο θρυλικό γεφύρι που οπωσδήποτε συμβάλλει στο παραμύθι της ζωής. Είναι το πιο γνωστό μεταμεσονύχτιο στέκι και το πέρασμα από εκεί είναι επιβεβλημένο εκτός κι αν έχει κάποιος προγραμματίσει πρωινή κυριακάτικη εκδρομή στα περίχωρα της Άρτας, αυτό δηλαδή που επέλεξα να κάνω εκμεταλλευόμενη και αυτή τη δυνατότητα που σου δίνει η ξεχωριστή αυτή πόλη: εξερευνήσεις στο απίστευτο φυσικό της τοπίο, στα Τζουμέρκα, τον Άραχθο και τον Αμβρακικό συνδυασμένες με ποικίλες δραστηριότητες, όπως ράφτινγκ και καγιάκ στον Άραχθο, παραπλάντε στην περιοχή του Γριμπόβου, αναρρίχηση στην Περάνθη κ.ά.

Επέλεξα τον Αμβρακικό επηρεασμένη από την υπέροχη κινηματογραφική ταινία του αξέχαστου Ντίνου Δημόπουλου, "Τα δελφινάκια του Αμβρακικού", που με συγκινεί πάντα, όταν έχω την ευκαιρία να τη δω, με τα ευαίσθητα κοινωνικά μηνύματα που περνά ο δημιουργός της.

Ο υγροβιότοπος του Αμβρακικού είναι ο μεγαλύτερος στη χώρα μας και από τους πιο σημαντικούς στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Μια εκδρομή στη γραφική Κορωνησία προσ-

φέρει στον επισκέπτη την ευκαιρία να κάνει ένα μεγάλο δώρο στα μάτια του και στα αυτιά του και γιατί όχι στο στομάχι του, αφού μπορεί να συνδυάσει το τερπνόν θέαμα μετά των ωφελίμων ιχθύων που είναι άφθονα και πεντανόστιμα.

Πήρα τον αυτοκινητόδρομο που διασχίζει το χωριό Κωστακιοί και περνά έξω από το Πολύδροσο και την Ανέζα. Κάποια στιγμή ο δρόμος γίνεται μια λεπτή λωρίδα που αγκαλιάζει τη λιμνοθάλασσα Λογαρού. Το θέαμα είναι συγκλονιστικό, ιδιαίτερα την Άνοιξη και το Φθινόπωρο, καθώς αριστερά και δεξιά της οδού ο κόλπος του Αμβρακικού απλώνεται πανέμορφος και σμίγει στο βάθος με τον ουρανό - ή μήπως είναι οι τις απέναντι ακτές της Αιτωλοακαρνανίας; Στη Σαλαώρα σταμάτησα, καθώς εκεί όπου ήταν άλλοτε το Παλαιό Τελωνείο σήμερα εδρεύει το Κέντρο Ενημέρωσης Οικοτουρισμού που προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για το θαυμαστό οικοσύστημα του Αμβρακικού. Αν είχα επιλέξει για την ημερήσια εκδρομή μου την Κόπρανα, το παλιό λιμάνι με τον γλυκύτατο φάρο - εδώ ξετυλίγει τη δράση της η ταινία του Δημόπουλου - θα μπορούσα να επισκεφτώ το ενδιαφέρον Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Αμβρακικού κόλπου, το οποίο λειτουργεί με τη φροντίδα της Εταιρείας Ανάπτυξης Αμβρακικού.

Στη συνέχεια της βόλτας μου είδα ξύλινες βάρκες στο χρώμα της θάλασσας να ξεκουράζονται στις όχθες του Αμβρακικού και διβάρια με παραδοσιακές ιχθυοσυλληπτικές παγίδες να έχουν στηθεί σε κάποια σημεία για τη σύλληψη των ψαριών που θα αποτελέσουν μαζί με το ευωδιαστό ουζάκι "Ηρακλής" το εκλεκτό έδεσμα στα ταβερνάκια της Κορωνησίας δίπλα στην παμπάλαια κι ως εκ τούτου σημαντικά αξιόλογη βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας (10ου αι.) που κάθε 15 Αυγούστου ευλογεί το άνοιγμα της γιορτής της σαρδέλας, ένα πολύ ξεχωριστό τριήμερο πανηγύρι.

Ενδιαφέρον όχι μόνο για τον οικολόγο εξερευνητή, αλλά και για εκείνον που απλώς επιθυμεί να απολαμβάνει πού και πού την ανεπιτήδευτη ομορφιά της φύσης αποτελούν και οι άλλες δύο λιμνοθάλασσες που βρίσκονται δυτικά της Λογαρούς, η λιμνοθάλασσα της Ροδιάς και η λιμνοθάλασσα του Τσουνκαλιού. Πλούσιες και οι δυο σε αλιεύματα, αλλά και σε σπάνια είδη πουλιών που τις αγαπούν με πάθος και με χλω-

ρίδα ανεπανάληπτη σε χρώματα και μυρωδιές κάνουν την περιοχή πραγματικό μνημείο της φύσης και τους επισκέπτες της γεμάτους από τις πιο ωραίες εικόνες.

Τελικά, όπως διαπίστωση, η Άρτα δεν είναι μόνο τόπος των θρύλων και της παράδοσης, αλλά και πολύ δυνατών συγκινήσεων από την εκπληκτική φύση που την περιβάλλει, γι' αυτό και ο επισκέπτης της θα φύγει μαγεμένος. Πιστέψτε με!

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Άρτα απέχει **370** χλμ. ΒΔ από την Αθήνα και **444** χλμ. ΝΔ από τη Θεσσαλονίκη.

Εξααιρετικό για την ποιότητα των υπηρεσιών του είναι το ξενοδοχείο "Βυζαντινό" στη Φιλοθέη (τηλ. 26810-52205 έως και 10).

Άλλα ξενοδοχεία:

"**Αμβρακία**" (τηλ. 26810-28311), "**Κρόνος**" (τηλ. 26810-22211), "**Ρεξ**" (τηλ. 26810-27563).

Μουσεία

Μουσείο Κλασικών Αρχαιοτήτων (Παρηγορήτισσα) (τηλ. 26810-28692)

Λαογραφικό Μουσείο "Σκουφά" (τηλ. 26810-22192)

Ιστορικό Μουσείο "Σκουφά" (τηλ. 26810-22795)

Πολιτιστικοί Σύλλογοι

"Σκουφάς", Πλ. Εθνικής Αντίστασης (τηλ. 26810-27767, 28171)

"Μακαρυγιάννης", Προβόλου 11 (τηλ. 26810-26226)

Βιβλιοθήκη

Η πολύ αξιόλογη βιβλιοθήκη του "Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου "Σκουφάς" βρίσκεται στην πλατεία Σκουφά (τηλ. 26810-2795).

Δημοτική Επιχείρηση Προβολής και Δημοσιότητας Δήμου Άρταίων (τηλ. 26810-32333).

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Άρτας (τηλ. 26810-21580, e-mail: nomartas@otenet.gr).

Κόμπρανα

Απέχει 19 χλμ. ΝΑ της Άρτας. Στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας ο επισκέπτης μπορεί να πληροφορηθεί για το πολύ σημαντικό οικοσύστημα της περιοχής (τηλ. 26810-69683). Κέντρο ενημέρωσης υπάρχει και στη Σαλαώρα.

Γραφείο Οικοτουρισμού και Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Αμβρακικού (ΕΤ.ΑΝ.ΑΜ. ΑΕ., τηλ. 26820-22224, 26104, 26105).

Βιβλιογραφία

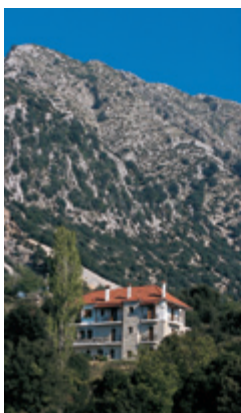
♦ "**Αφιέρωμα στον Αμβρακικό**", Πρόταση, Περ. έκδοση τέχνης και πολιτισμού, Άρτα 1997.

♦ Γιαννέλος Κ., "**Τα βυζαντινά μνημεία της Άρτας**", Νομαρχιακή Επιτροπή Τουριστικής Προβολής Ν. Άρτας.

♦ Σχισημένου Αρ. "**Το γεφύρι της Άρτας. Μύθοι - Θρύλοι - Παράδοσεις, Ιστορία και Πραγματικότητα**", Άρτα 2000.

♦ Τζουβάρα-Σούλη Χρ., "**Αμβρακία**", Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος Άρτης "Ο Σκουφάς", 1992.

♦ Τσουτσίνου Γ., "**Σύλλογος "Σκουφάς" της Άρτας. Ιστορία εκατό χρόνων** (1896-1996), Έκδ. του Μ/Φ Συλλόγου Άρτας "Ο Σκουφάς", Άρτα 1997.

Ζήστε μοναδικές στιγμές χαλάρωσης
σ' ένα ιδιαίτερο ορεινό ξενοώνα στα Τζουμέρκα

8 studios το
περισσότερο με
τζάκι. Μεγάλη
συλή και σθουσα
πρωινού με τζάκι
και κουζίνα με
γεύσεις
παραδοσιακές.

Μαρούσιω
παραδοσιακός Ερνένος

ΣΤΗΝ ΡΟΔΑΥΤΗ ΑΡΤΑΣ ΡΟΔΙΖΕΙ Η ΑΥΤΗ ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

Ροδαυγή Άρτας Τηλ 26830 / 71.131, 22.685 Κιν. 6932 66.03.03 e-mail: mariapap@otenet.gr

Ο προορισμός που ζητάτε

Ο προορισμός που ζητάτε

Ο προορισμός που ζητάτε

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΡΤΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ

Ο προορισμός που ζητάτε

Ο προορισμός που ζητάτε

Ο προορισμός που ζητάτε

